

AUSTROSLAVIZAM I JUGOSLAVIZAM U HRVATSKOJ NACIONALNOJ POLITICI 1848. GODINE

I n a I. L e š č i l o v s k a j a, Moskva

Hrvatski nacionalni pokret 1848. imao je buržoasko-plemičku klasnu osnovu. Socijalno i idejno raznorodan, on je u sebi uključivao buržoasko-demokratski, liberalni i konzervativni smjer. Svim je tim smjerovima nacionalno pitanje bilo glavno. Međutim izvjesna su mimolaženja među njima postojala u prilaženju tom pitanju, u određivanju putova i načina da se ono riješi.

U suvremenoj literaturi u biti postoje dva gledišta o stavu iliraca 1848. prema nacionalnom pitanju. Gledajući na ilirce kao na radikalnu, demokratsku, revolucionarnu grupaciju V. Bogdanov je smatrao da je njen krajnji cilj bio oslobođenje hrvatskog naroda i njegovo ujedinjenje s drugim Južnim Slavenima u nezavisnu državu revolucionarnim putem.¹ J. Šidak zastupa mišljenje o austroslavističkom stavu najvećeg dijela hrvatskog društva (osobito takozvane ljevice) i vlasti 1848. godine. Šidak razmatra austroslavističku koncepciju federativne Austrije kao »jedino moguće rješenje nacionalnog pitanja u okviru Monarhije«. To je, po njegovu mišljenju, »jedina realna konkretizacija sveslanske ideje u političkom pogledu«.²

Pitanje odnosa austroslavizma i jugoslavizma u hrvatskoj nacionalnoj politici 1848. i, prije svega, u programu i taktici liberala, koji su u cjelini određivali usmjerenost nacionalnog pokreta, njegove osobine i karakteristike — jedno je od najbitnijih za razumijevanje hrvatske problematike revolucionarnih godina.

Revolucija i polet nacionalno-oslobodilačkog pokreta u Austrijskom carstvu izazvali su kod raznih nacionalnih i socijalnih grupa misao o preinaci Habsburške monarhije na federativnoj osnovi. Kod toga pobornici federalizma nisu težili istom cilju. Prvi je put misao o federaciji bila formulirana u anonimnom članku »Narodi Austrije« objavljenom u bečkim novinama »Österreichische Zeitung« od 31. ožujka i 1. travnja. U njemu se predviđala preinaka carstva s ciljem njegova očuvanja na osnovi financijske, vojne i administrativne

¹ V. B o g d a n o v: *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, Zagreb, 1958, 405, 409. i sl.

² J. Š i d a k: *Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848. Historijski pregled*, 3—4, Zagreb, 1960, str. 217, 212; Usp. također: isti: *Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848. Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjek za povijest* 3, 1960.

autonomije nacionalnih cjelina koje ulaze u njegov sastav i spajanjem savezne austrijske države s Njemačkom. Izražavajući slaganje s autorovim mišljenjem redakcija je konkretizirala sastav austrijske federacije. U nju su morale ući njemačka, češka, poljska, talijanska, mađarska i jugoslavenska država, ujedinjene zajedničkim parlamentom. U isto se vrijeme dopuštalo da imaju tijesnu vezu s drugim državnim tvorevinama na osnovi nacionalne i jezične srodnosti. Austrijske su zemlje (u užem smislu riječi) mogle stupiti u kontakt s Njemačkom, Galicija — s ostalom Poljskom, Mađarska — s Transilvanijom, jugoslavenske zemlje — s podunavskim slavenskim kneževinama itd.³ Taj je projekt dolazio od austrijsko-njemačkih buržoaskih krugova koji su podržavali uvjetno ujedinjenje s Njemačkom. U prijestolničkim je novinama bilo i drugih članaka koji su podržavali federativni duh.

U travnju 1848, u vezi sa zaoštavanjem češko-njemačkih proturječja, češki su liberalni ideolozi formulirali austroslavističku koncepciju u obliku federalizma, koja je polazila od činjenice postojanja carstva i bila usmjerena na njegovo spašavanje pod uvjetom, međutim, preinake Monarhije u skladu s potrebama slavenske buržoazije. Korijeni su austroslavizma bili povezani s ekonomskom zainteresiranošću češke buržoazije za široko tržište carstva. Ali bitan su utjecaj na konačno formiranje te doktrine imali politički događaji 1848. Zasjedanje Frankfurtskog pretparlamenta, koji je pokazao pretenzije njemačke buržoazije za slavenskim zemljama Austrije, kao i izbori za općenjemačku skupštinu, koje je austrijska vlada odredila za svibanj, u svoj su jasnoći pokazivali prisutnu opasnost da Njemačko carstvo proguta češke i slovenske krajeve. S tim se u vezi F. Palacký, izražavajući gledišta čeških liberala, 11. travnja u poznatom »Pismu u Frankfurt« izjasnio za očuvanje Austrijskog carstva, preinačenog na federativnoj osnovi, kao garanciju za nacionalni opstanak austrijskih Slavena s obzirom na Njemačku i Rusiju.⁴

Pobornici austroslavizma polazili su od predodžbe o brojnoj premoći Slavena u carstvu pa su računali na mogućnost njegova pretvaranja — uspostavljanjem nacionalne ravnopravnosti — u državu s prevagom u politici i ekonomici Slavena, tj. slavenske buržoazije.

Iz Praga se aktivno propagirala austroslavistička ideja. Političko društvo »Slovanská lípa«, osnovano u češkoj prijestolnici potkraj travnja (a čiji je prvi predsjednik bio P. Šafařík), stavilo je sebi, među ostalim, u zadatak uzajamno zbližavanje i učvršćivanje veza među Slavenima u Austrijskom carstvu.⁵ U austroslavističkom duhu su se vodile pripreme za slavenski kongres kojim su rukovodili praški liberali. Sredinom svibnja Zagreb je posjetio istaknuti češki političar Havlíček koji je ovdje imao prisne kontakte s Jelačićem. To je bilo njegovo propagandno putovanje prije kongresa.

Misao o federalizaciji imperija bila je tako jako proširena da joj je ljeti 1848. platio danak čak L. Kossuth, koji je pri tom polazio od principa samostalnosti Ugarske i mađarske hegemonije unutar nje. On je čak u rujnu smatrao nemogućim raspad Monarhije i potpunu nezavisnost Ugarske. Prema njegovu

³ D. R a p a n t. Slovenské povstanie roku 1848—49. Dejiny a dokumenty. I. 1. Turčiansky Sv. Martin, 1937, 314, 315, 316.

⁴ F. Palackého Spisy drobné, d. I. V Praze, 1898, 18—22.

⁵ M. P r e l o g, Slavenska renesansa 1780—1848, Zagreb, 1924, 279.

planu Monarhija je morala uključivati ove federativne jedinice: njemačku — pod vlašću samog Ferdinanda, zemlje ugarske krune (uključujući Dalmaciju i Primorje) na čelu s prijestolonasljednikom Franjom Josipom, slavenske pokrajine (Češku, Moravsku, Galiciju i Bukovinu) na čelu s nadvojvodom Franzom Karlom i talijansku s nadvojvodom Ferdinandom. Poslije uspješnog rata s turskom predviđalo se uključivanje u austrijsku federaciju rumunjske države pod vlašću nadvojvode Karla.⁶ Reformatorski Košutovi planovi isključivali su svaku mogućnost političke premoći Slavena unutar Monarhije.

Pod utjecajem same činjenice postojanja Carstva i raširenosti federalističkih raspoloženja i hrvatski su istaknuti ljudi sredinom 1848. zauzeli federalističku poziciju. Proširenje redova pobornika federacije — iako su polazne pozicije, kao i predodžbe o njenim konkretnim oblicima bile bitno različite — podražavalo je iluziju o realnosti preinačivanja Monarhije na federativnoj osnovi. Rađala se misao o sposobnosti slavenskih političkih krugova da radikalno izmijene nacionalnu atmosferu u njoj.

Centralna politička parola hrvatskog liberalizma bila je 1848—49. buržoaska konstitucionalna federativna Habsburška monarhija. Sva je liberalna publicistika tih godina prožeta mišlju o njoj. Ali su se tokom revolucije mijenjali kako objektivna usmjerenost same ideje tako i planovi za konkretno organiziranje federativne države. Odlukom Hrvatskog sabora federalizam je 1848. postao službena hrvatska politika, iako su liberalni i konzervativni krugovi stajali pri tom u pojam »federacije« različit socijalno-politički sadržaj.

Kasnije, u siječnju 1849, J. J. Strossmayer je ovako u pismu A. T. Brliću određivao izvore austroslavističke pozicije hrvatskih nacionalnih vođa: »Što mi s Austriom deržimo uzrok je ne taj, kano da je Austria nama prie mila bila il kano da mi težimo s Austriom nazad; nego što u sebi još mlogo slabii smo, neg da sami u ičem usp'et možemo. Deržimo dakle s Austriom slobodnom da i mi po njoj i ona po namih jača i mogućnia postane. Pogibel koja nam od strane Madj. pritjaše, potrebu s Austriom još nam očevidniuu učini. Pak onda želimo s inom bratjom slavjanskom u čverstji savez stupit, i tako njim prot nemcem, ko oni nama prot Madj. u pomoći bit. Ta, i tim slična promatranja praktična put našoj politici u ovo vele uzkolebano vrieme naznačiše.«⁷ Za hrvatsku je liberalnu opoziciju austroslavistička doktrina sadržavala u sebi način rješenja nacionalnog pitanja uz oslonac na slavenske narode Monarhije i uz uzajamnu podršku slavenskih naroda koji su se našli pred opasnošću da budu progutani od Njemačke i Mađarske.⁸

Iako se ideologija hrvatskih buržoasko-plemičkih političara našla na kolosijeku češke političke misli, uz sličnost u principu rješenja nacionalnog pitanja u okvirima reformirane Habsburške monarhije, češki su i hrvatski liberali stajali različit smisao u austroslavističku doktrinu. Kada je na slavenskom

⁶ D. Rapant. Slovenské povstanie..., II. 1. Turčianský Sv. Martin, 1950, 51.

⁷ Iz korespondencije A. T. Brlića. Priredila I. Brlić-Mažuranić. — Građa za povijest književnosti hrvatske 16, Zagreb 1948, 112.

⁸ Ocjenjujući položaj koji je nastao u monarhiji u proljeće 1848, A. T. Brlić je u »Kratkoj uspomeni godine 1848. i 1849« pisao: »Frankfurt i Njemčarenje čekalo je Čehe i Slovence; Budimpešta i pomadžarenje bilo bi grob za Slovake, Srblje, Hrvate i Slavonce!« Kazimir B. Kratka uspomena godine 1848. i 1849. — Građa..., knj. 16, 15.

kongresu kao njegov glavni zadatak F. Palacký istakao spašavanje preinačene Habsburške monarhije, naišavši na podršku umjerenih Jugoslavena, poslanik Hrvatske, M. Prica, kao protutežu tome primijetio je da je cilj kongresa da osigura političku cjelovitost austrijskih Slavena.⁹

Dok su F. Palacký i njegovi politički pristaše vidjeli Habsburšku monarhiju reformiranu na načelima konstitucionalnih sloboda i nacionalne ravnopravnosti kao najprihvatljiviji i konačni oblik nacionalne organizacije i državnog ustrojstva,¹⁰ većina je hrvatskih buržoasko-plemičkih političara, uz neidentičnost krajnjih ciljeva i razlike u predodžbama o političkoj perspektivi, spajala ideju austrijske federacije s težnjama za političkim ujedinjenjem Južnih Slavena.

U početku revolucije hrvatski liberali nisu u konkretnoj politici postavili kao zadatak državno otcijepljenje hrvatskih zemalja od Ugarske. U »Zahtjevanjima naroda«, usvojenim na Narodnoj skupštini 25. ožujka, predviđalo se očuvanje veze Trojedine kraljevine s ugarskom krunom, ali pod uvjetom potpune unutrašnje samostalnosti Trojedine kraljevine.¹¹ U brošuri »Hervati Mađarom«, objavljenju u travnju 1848, I. Mažuranić kaže: »Sveza s ugarskom krunom nek je sveta Ugarskoj i našijem kraljevinam.«¹² Prožeta sviješću o neraskidivosti teritorijalnog kompleksa krune sv. Stjepana, brošura je sadržavala zahtjeve za jezičnom i vjerskom ravnopravnošću naroda, teritorijalnom cjelokupnošću i samostalnošću Trojedine kraljevine. Mažuranić je konkretno tražio da Trojedina kraljevina ima zakonodavni sabor, izbornog bana s vojnim i građanskim punomoćima koje bi se prostirale od Drave do Jadranskog mora, nezavisnu administrativnu upravu. Radilo se o širokoj političkoj autonomiji Trojedine kraljevine s perspektivom njenog prerastanja u jugoslavensko-ugarsku federaciju.

Principijelni stavovi, koje je formulirao I. Mažuranić, bili su potvrđeni u članku I. Kukuljevića-Sakcinskog »Kakova uopće mora biti politika naša«.¹³

Cini se da su odluke Majske skupštine vojvođanskih Srba, koje su sadržavale priznavanje državne nedjeljivosti Ugarske kraljevine pod uvjetom da ujedinjene jugoslavenske zemlje dobiju autonomiju pa »Zahtjevi slovačkog naroda«, doneseni na općenarodnom saboru 10. svibnja u Sv. Mikulášu, a u vezi s federativnom reorganizacijom Ugarske na nacionalnoj osnovi,¹⁴ morali bili učvrstiti hrvatske liberalne u misli o očuvanju hrvatsko-ugarskog državnog saveza, dakako, na osnovi ravnopravnosti. Međutim, zbog djelovanja niza političkih faktora u hrvatskoj je buržoasko-plemičkoj sredini prevladala težnja za jačanjem neposredne veze Trojedine kraljevine (i drugih ujedinjenih jugoslavenskih pokrajina) s austrijskim nasljednim zemljama.

⁹ V. Ž á č e k, Slovánský sjezd v Praze roku 1848. Sbírká dokumentů, Praha, 1958, 317.

¹⁰ D. Rapant. *Ib.*, I, 1, 319—320.

¹¹ J. Š í d a k, *Historijska čítanka za hrvatsku povijest I. Do ukidanja feudalnih odnosa u Hrvatskoj g. 1848.* Zagreb, 1952, 190, 191.

¹² I. M a ž u r a n i ć, *Hervati Mađarom. Odgovor na proglašene njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.* Karlovac 1848, 18.

¹³ *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*, 20. IV 1848.

¹⁴ D. Rapant. *Ib.*, I, 2, str. 202—205.

Glavni je faktor bio pojačavanje u svibnju nacionalističkog kursa ugarske vlade prema slavenskim narodima.¹⁵ Težnja da se Hrvatska i Slavonija oslobode pritiska mađarskog plemstva potakla je, prije svega, lokalne buržoasko-plemičke krugove da istupe za otcijepljenjem spomenutih zemalja od Ugarske.

To je istovremeno trebalo olakšati političko sjedinjavanje razdvojenih hrvatskih pokrajina, što ni 1848. nije bio lak zadatak, ne samo zbog protudjelovanja austrijske vlade već i zbog separatizma utjecajnih krugova u Dalmaciji, a koji se javio, među ostalim, i kao bojazan od mađarizacije.¹⁶ Odvajanje jugoslavenskih zemalja od Ugarske i uspostavljanje njihova neposrednog kontakta s Bečom činilo se hrvatskim buržoasko-plemičkim političarima svrsishodnim i s gledišta protuteže velikonjemačkim pretenzijama njemačke buržoazije. Dualizam u Carstvu koji je nastao u ožujku stvarao je pogodno tlo za istupanje pristaša Velike Njemačke, koja je trebalo da uključi svu zapadnu polovinu Dunavske monarhije.¹⁷ To nije prijetilo samo da razdvoji austrijske Slavene, da ih oslabi nego, po predodžbi liberala, i da ovjekovječi razdrobljenost jugoslavenskih zemalja. B. Šulek je »frankfurtaše« (pristaše njemačkog jedinstva u Austriji) i Mađare nazvao »najvećim dušmanima« Hrvata.¹⁸ Otuda je nastajala potreba da se sruši dualizam, koji je slabio značenje Habsburške monarhije, a to je pretpostavljalo uklanjanje državno-pravne nedjeljivosti Ugarske kraljevine.

Na hrvatske je liberale djelovala i činjenica da su vladar i austrijska vlada pod utjecajem revolucije i pritiska ugnjetenih naroda davali neke ustupke nacionalnostima. Ne govoreći o Ugarskoj koja je u ožujku dobila samostalnost, 8. je travnja bilo izdano kabinetsko pismo za Češku koje je kod čeških buržoaskih krugova izazvalo izvjesno zadovoljstvo.¹⁹ Prvi ustav za austrijski dio Monarhije, objavljen 25. travnja 1848, uza sve to što je bio »ustav odozgo« i što je ozakonjivao niz ozbiljnih političkih ograničenja, proglašavao je, nasuprot ožujskim zakonima Ugarskog sabora, nepovredivost nacionalnosti i jezika. Razumije se, iz taktičkih razloga, novine ministra unutrašnjih poslova Pillersdorfa nedvosmisleno su pokazivale blagonaklonost prema slavenskim nacionalnim težnjama.²⁰ Sve je to imalo određenu privlačnu snagu za hrvatske buržoasko-plemičke političare. Stvarala se svijest o prednostima za Hrvatsku neposrednog kontakta s austrijskom vladom.²¹

Sve do jeseni 1848, liberalnim je političarima ostajala nejasnom konkretna forma austrijske federacije. Premda je u rujnu F. Palacký, polazeći od teritorijalno-povijesnog principa, dao nacrt federativne organizacije zapadne polovine

¹⁵ B. Šulek, Izabrani članci, Zagreb 1952, 135.

¹⁶ I. Mažuranić, Hervati Mađarom..., 15.

¹⁷ E. Prister, Kratkaja istorija Avstrii. M. 1952, 375.

¹⁸ B. Šulek, Izabrani članci, 104.

Hrvatski liberali nisu bili protivnici ujedinjenja Njemačke u njenim nacionalnim okvirima, oni su odlučno istupali samo protiv velikonjemačkih tendencija. »... Mi ništa neimamo proti ujedinjenju Niemacah unutar granicah njihovih«, pisao je »Slavenski jug«, »nu kao Slaveni moramo se s najvećim ogorčenjem izjaviti proti diranju njihovom u naše države i narod naš.« *Slavenski jug*, 9. VIII 1848, 6.

¹⁹ A. Klíma, 1848 god v Čehii. M. 1949, 63.

²⁰ V. Deželić, Pisma pisana d-ru Ludevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828—1850). Zagreb, 1909, 31, 34.

²¹ U vezi su s ustavom upravo takve misli nastale kod predstavnika umjerenih pogleda I. A. Brlića, oca A. T. Brlića. — I. A. Brlić, Pisma sinu Andriji Torkvatu. 1836—1855, knj. II. Zagreb, 1943, 13.

Monarhije, prvi je put pitanje principa ustrojstva austrijske savezne države u cjelini osvijetljeno u radu O. Ostrožinskog (Utješenovića) »Osnova za savezno preporođenje cesarovine austrijske po načelu ustavne slobode i narodne znanstvene jednakosti.« Rad je bio objavljen u novinama u listopadu-studenom, a izašao je i u posebnoj brošuri na njemačkom jeziku.²²

Ostrožinski je kao glavni organizacije Habsburške monarhije istakao — ravnopravnost. Ona se protezala na pojedine osobe, staleže, vjeru i nacionalnosti. Prema autoru, ukidanje feudalnih podavanja i uvođenje konstitucionalnih oblika upravljanja u principu su osigurali emancipaciju građana i staleža. Politička je konfederacija morala bila postati uvjet nacionalne ravnopravnosti svih naroda u Monarhiji.²³ Projekt je predviđao političku preinaku Monarhije, uz očuvanje njenih povijesnih granica, u buržoasku federativnu monarhiju na čelu s Habsburgovcima. Odbacujući princip povijesnog državnog prava kao osnovu za određivanje federalnih jedinica, Ostrožinski je naveo ove teritorijalno-autonomne nacionalne grupe: njemačku, čehoslovačku, mađarsku, jugoslavensku, poljsko-rusinsku, rumunjsku i talijansku. U principu se i manjinama osiguravala teritorijalna autonomija. Pitanje vojske, financija, trgovine i vanjskih poslova, tj. najvažnija pitanja za kapitalističko društvo ulazila su u kompetenciju centralne vlade, koja je za to bila odgovorna pred parlamentom Monarhije.²⁴ Po zamisli Ostrožinskog, obnovljena je Austrijska carevina mogla postati središnja karika široke srednjoevropske konfederacije.

Iako predodžbe hrvatskih liberala o konkretnom ustrojstvu austrijske federacije, osobito kad je riječ o njenom sastavu, nisu bile ustaljene, principijelnu je osnovu njihove koncepcije predstavljao nacrt Ostrožinskog, koji je predviđao vladavinu dinastije Habsburgovaca na svoj teritoriji Carevine, ravnopravnost naroda, opći parlament i vladu koji u svojim rukama imaju najvažnije funkcije buržoaskog društva.

Austroslavizam, koji je pretpostavljao rješenje nacionalnog pitanja u okvirima Austrijske carevine mirnim sporazumom sa silama Monarhije, bio je odlučujuća idejno-politička osnova hrvatskog liberalnog pokreta 1848. Iako hrvatskom liberalizmu nije bila tuđa težnja za političkim ujedinjavanjem južnih Slavena, i premda smjelijim buržoaskim političarima austroslavizam nije bio kruna nacionalnih težnja, upravo je on određivao konkretnu politiku pokreta u cjelini. Socijalna priroda hrvatskog liberalizma, nesposobnost buržoasko-plemičkih političara da spoje nacionalno pitanje s dosljednim uništenjem feudalnih prava i da se oslone na narodni ustanak, njihova politička slabost, razbijanje nada u vanjskopoliitičke komplikacije — te su okolnosti odigrale odlučujuću ulogu u tome što su se hrvatske liberalne snage ograničile na kompromisno rješenje nacionalnog pitanja pritiskom na vladajuće krugove Austrijske carevine.

Austroslavizam hrvatskih liberala nije u vezi samo s ekonomskom orijentacijom glavnog dijela onih socijalnih snaga koje su oni predstavljali već također i s osobitostima razvitka i položaja srednjih slojeva u provincijalno zaostaloj

²² Rad Ostrožinskog uključen je, na njemačkom jeziku, u izdanje: S. Pejačkovič, Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848. Wien 1861, 3—24.

²³ *Ib.*, 6, 7, 8, 9.

²⁴ *Ib.*, 11, 18, 19.

i industrijski nerazvijenoj Hrvatskoj i u uzajamnom odnosu tih slojeva s plemićkom klasom.

U prvoj polovini XIX stoljeća hrvatski liberalizam nije bio pravi buržoaski idejno-politički pravac. On je izražavao težnje buržoaskih slojeva koji su bili u procesu klasnog formiranja, a također i dijela plemstva koji se socijalno i idejno mijenjao. Među nosiocima liberalne ideologije plemići nisu bili na posljednjem mjestu, što je stvaralo pogodnu pretpostavku da u taj pokret budu unesene plemićka ograničenost i opreznost.

Slabost i nezrelost buržoazije koja se formirala, njena nesposobnost za samostalno političko djelovanje, neposredne i različite druge veze trgovačko-poduzetničkog vrha s veleposjednicima, strah pred narodnim, masovnim pokretom — primoravale su novoformirane srednje klase da traže savez sa starim plemstvom, koje je vladalo u političkom životu i pokazivalo izvjesnu nacionalnu aktivnost opirući se na stare tradicije staleškog suprotstavljanja politici Austrije i Ugarske. Stvarno stanje klasa rađalo je pretpostavku o idejno-političkom bloku liberala i plemstva.

Hrvatsko je plemstvo bilo vezano s monarhijom mnogobrojnim nitima, a prije svega materijalnim interesima klasne vladavine. Za hrvatske je veleposjednike ona značila garanciju naknade za ukinuta feudalna podavanja, garanciju širokog i ustaljenog tržišta živežnih namirnica i poljoprivrednih sirovina, kapitalističkog kredita, sveučilišta i koledža za plemićke sinove, garanciju očuvanih političkih tradicija. Uza svu težnju za proširenjem sfere svoje političke djelatnosti hrvatsko je plemstvo čvrsto stajalo na poziciji slavne »zakonitosti« i vjernosti caru. Ono je htjelo samo neka poboljšanja u okvirima Carevine, ali ne i prekid s njome. Konzervativna je struja više voljela sporazum s bliskim po klasnoj prirodi snagama, premda i nacionalno suprotnim, nego savez s vlastitim narodom protiv tih snaga.

Austroslavistička je koncepcija bila idejno-politička osnova za suradnju hrvatske buržoazije u usponu s konzervativnim plemstvom na polju nacionalne borbe.

Austroslavizam, koji se opirao na realne interese hrvatskih trgovaca i veleposjednika, na njihove tijesne veze s tržištem Carevine i na političke tradicije, bio je osnovni princip nacionalne politike hrvatskih liberala uza sve njihove pomake u pravcu nacionalne radikalnosti. Čak i oni malobrojni političari, koji su u krajnjoj liniji uistinu težili za dosljednim rješenjem hrvatskog nacionalnog pitanja oslobođenjem i ujedinjenjem južnih Slavena u nezavisnu državu, u konkretnoj su se politici u biti ograničavali na zadatak da se reformira državno ustrojstvo Habsburške monarhije na principima buržoaskog federalizma. Austroslavizam je utisnuo pečat praktičnoj djelatnosti pristaša liberalnog pravca. Kako se razvijala politička situacija unutar Carevine, u Evropi i na Balkanu, tako je jačala austroslavistička orijentacija liberala.

1848—1849. postojale su dvije nacionalne tendencije u Austrijskoj carevini. Prva se sastojala u težnji nacionalno-oslobodilačkih pokreta nekih naroda za stvaranjem nezavisnih nacionalnih država. Ugarska je već u ožujku dobila od Austrije državnu, vojnu i financijsku samostalnost i svoju je vezu s njome ograničila stvarno na personalnu uniju.²⁵ Talijanski se narod od ožujka 1848.

²⁵ K. Marks i F. Engel's. Soč., izd. P. M., 1957, t. 6, 550.

borio s oružjem u ruci za jedinstvenu nacionalnu državu. Cilj je Poljaka bio obnova slobodne Poljske. U osnovi težnje nacionalno-oslobodilačkih pokreta za stvaranjem nacionalnih država u razdoblju ulaznog razvitka kapitalizma ležali su, kako se izrazio Lenjin, duboki i snažni ekonomski faktori.²⁶

Osebnost se nacionalnih okolnosti revolucionarnih godina u Habsburškoj monarhiji sastojala u tome što se, osim ukazane težnje nekih ugnjetenih naroda za stvaranjem državne nezavisnosti, izazvane potrebama kapitalizma u razvoju, mogla u glavnim pravcima nacionalnih pokreta u drugih ugnjetenih naroda uočiti težnja za rješanjem nacionalnog pitanja u okvirima Monarhije preinačene na buržoaskim principima. Ta je težnja bila karakteristična za češki, slovački, slovenski, a u konkretnoj politici također za hrvatski i srpski liberalizam. U njegovoj su osnovi ležali politički razlozi, ekonomski motivi i svijest o vlastitoj slabosti kod buržoaskih društvenih snaga koje su određivale pravac nacionalne borbe.

Ukazane su nacionalno-političke težnje bile u međusobnoj suprotnosti. Težnja ugnjetenih naroda za otcjepljenjem i stvaranjem nacionalnih država bila je revolucionarna u konkretnim povijesnim uvjetima austrijske stvarnosti. Ona je pretpostavljala revolucionarni put rješenja nacionalnog pitanja snagom pokrenutih narodnih masa. Ostvarenje je nacionalne nezavisnosti bilo nemoguće bez sudjelovanja širokih slojeva stanovništva, bez oslobađanja revolucionarne energije naroda, bez najodlučnije, najdosljednije i najbeskompromisnije borbe s ugnjetačima. Eto zašto se težnja za nezavisnošću ugnjetenih nacija Habsburške monarhije slila s interesima evropske revolucije i demokracije uopće.

Drugi su put rješenja danog povijesnog zadatka pretpostavljali liberalni pristaše austroslavizma. Oni federaciju nisu zamišljali kao rezultat revolucije, kao dobrovoljni savez ravnopravnih naroda koji su revolucionarnim putem likvidirali feudalizam, apsolutizam, političke privilegije i strani jaram, već kao rezultat kompromisa s feudalno-monarhističkim snagama. Program federativne reorganizacije Monarhije bio je reformistički, sporazumaški. Nosioci ideje federacije s Habsburgovcima na čelu bili su liberalno skromni društveni slojevi. U uvjetima revolucije u Monarhiji nacionalni je reformizam bio prilagođen vladajućoj dinastiji i stvarao je uvjete za učvršćenje položaja feudalno-monarhističkih snaga na štetu demokracije.

Oportunistička taktika nije mogla osigurati dosljedno rješenje zadataka koji su stajali pred ugnjetenim narodima jer je pretpostavljala ustupke u korist snaga staroga režima, kompromis s njima. Reformisti su 1848. gradili svoju političku strategiju polazeći od predodžaba o najrealnijoj, s njihovog gledišta, najsigurnijoj i »praktički ostvarivoj«, s njihovog gledišta, varijanti nacionalnog oslobođenja, a ne od stvarnih potreba nacionalno-političkog razvitka. Prirodno je da je takva strategija imala u sebi malo vjerojatnosti da stvarno osigura slobodu nacije, makar kako je liberali iskreno željeli.

Zahtjev za očuvanjem jedinstva Monarhije u njenim povijesnim granicama, premda i preinačene na federativnim principima, bio je u suprotnosti s borbom ugnjetenih naroda za otcjepljenje od Austrije i stvaranje nezavisnih država. Program federacije, pretpostavljajući prinudno zadržavanje tih naroda u sasta-

---

²⁶ V. I. Lenin. Poln. sobr. soč., t. 25, 259, 262.

vu konstitucionalno-monarhističkog Austrijskog carstva, nije odgovarao interesima i zadacima njihovih revolucionarnih napora.

Feudalno-monarhističke snage u Habsburškoj monarhiji branile su 1848, nasuprot revolucionarnim centrifugalnim težnjama, integraciju višenacionalne Monarhije. Zato je u konkretnim okolnostima tih godina istupanje u korist očuvanja jedinstva Habsburške monarhije, premda i preinačene na principu konstitucionalnih sloboda i nacionalne ravnopravnosti, išlo na ruku austrijskoj kamarili koja je po svaku cijenu nastojala sačuvati vlast nad cijelom državom.

Nacionalno-politički program austroslavista sadržavao je u sebi najdublje proturječje koje je patriotski ideal nacionalne suverenosti pretvaralo u dobrodušno maštanje i dobroćudne želje neminovno osuđene na propast. Liberalni su austroslavisti željeli postići buržoasku preobrazbu Monarhije, radikalne promjene u položaju svih nacionalnosti uz pomoć samog monarha, ustupcima s njegove strane, na osnovi sporazuma s reakcionarnim klasama u Monarhiji koje su se bojale nacionalne ravnopravnosti. Ono što se moglo postići samo revolucionarnom borbom, samo nasiljem, oni su mislili ostvariti kao posljedicu sporazuma s krunom i s feudalno-apsolutističkim snagama u obliku reforme, iskorištavajući uspjehe austrijske revolucije za pritisak na dinastiju.

Polozicija »zakonitosti« odražavala je nesposobnost liberalnih pristaša austroslavističke doktrine za odlučnu borbu protiv feudalizma i apsolutizma, protiv nacionalnog ugnjetavanja, njihovu spremnost da se zadovoljavaju djelomičnim ustupcima starog društva. Samim tim oni su neizbježno vodili nacionalni pokret u ćorsokak osuđujući ga unaprijed na poraz.

1849—1850, u doba opadanja i poraza revolucije u Austrijskoj monarhiji, parola federacije ostala je rukovodeća ideja hrvatske liberalne opozicije. »... mi smo i dandanas za jednu slobodnu Austriju, — pisao je B. Šulek u kolovozu 1849. — nu na temelju potpune ravnopravnosti ne samo pojedinih ljudi nego i naroda.«²⁷ On je u siječnju 1850. javno branio ideju austrijske federacije.²⁸ Međutim, u usporedbi s g. 1848, mnogo se izmijenilo u tome kako su liberali shvaćali federalistički princip i njegovo objektivno značenje. Prije svega su buržoasko-plemički političari shvatili da je proglašenje ustava od 4. ožujka 1849. učinilo nerealnim federativnu reorganizaciju Monarhije.²⁹ I zato, ako je 1848. zahtjev za federacijom bio istican kao konkretni zadatak dana, sada je on bio samo politički princip hrvatskih liberala. U razdoblju uspona revolucije u Habsburškoj monarhiji u prvi je plan austroslavističke koncepcije izbijala sporazumaška, integralna težnja, koja je u konkretnoj prilici porasta revolucionarne krize u zemlji odgovarala monarhističkoj reakciji. Ali s porazom Italije i Ugarske ideja je federacije postala usmjerena najprije protiv apsolutističkog despotizma koji se pripremao, političke reakcije, mračnog birokratizma i germanizacije.

Važno pitanje idejno-političke platforme hrvatskih liberala 1848. bilo je državno ujedinjenje južnih Slavena, praktički Srba, Hrvata i Slovenaca.

Na pozadini revolucionarnih događaja u Evropi, borbe za državno ujedinjenje Italije i Njemačke kod hrvatskih se buržoasko-plemičkih političara stvo-

²⁷ B. Šulek, Izabrani članci, 123.

²⁸ Ib., 132—136.

²⁹ Ib., 133.

rila predodžba o realnosti rješenja hrvatskog nacionalnog pitanja na putu političkog ujedinjenja svih Južnih Slavena. U knjizi »Někoja glavna pitanja našeg vremena«, objavljenoj u travnju 1848, Vukotinović je, ističući nužnost i suvremenost zbivanja Južnih Slavena, pozivao: »Barjak smo literarni podigli, treba da i politički barjak razvijemo.«³⁰ Ali dok je težnja za političkom konsolidacijom balkanskih Slavena, u široj ili užoj varijanti, bila jednodušna u buržoasko-plemičkim krugovima Hrvatske, razlikovale su se predodžbe o statusu južnoslavenske države, mijenjajući se s tokom događaja.

U proljeće i početkom ljeta 1848, kad su austrijski dvorski krugovi bili smeteni, kad su kružile glasine da će se Ferdinand I odreći prijestolja, u Carevini je bilo rašireno mišljenje o neizbježnom raspadu Habsburške monarhije. Svi su napeto očekivali temeljite političke promjene. U takvoj je situaciji među hrvatskim nacionalnim političarima bila popularna misao o nacionalnom oslobođenju i ujedinjenju Južnih Slavena u nezavisnoj državi.

Glavni nosilac ideje o južnoslavenskoj državnoj nezavisnosti bio je u Hrvatskoj Lj. Gaj. Gajeva južnoslavenska politička orijentacija, koja je uza svu njegovu idejnu proturječnost proizlazila iz njegova uvjerenja i predstavljala dalji razvitak književno-jezične i nacionalne koncepcije ilirizma, jačala je pod utjecajem revolucije u Carevini. S. Herkalović, koji je stigao u Srbiju iz Zagreba koncem svibnja, javljao je ministru unutrašnjih poslova I. Garašaninu da među hrvatskim političarima vlada želja za ujedinjenjem Južnih Slavena u jedno »carstvo«. »Srbiju Gaj — javljao je Garašanin predsjedniku Državnog savjeta S. Simiću što mu je saopćio Herkalović — svakom preporučuje kao sredotočje ovog carstva i to mu je svijui njegovi posljedovatelja mnijenije, koji ima najviše; a tako i ostali, koji su neki počasni predvoditelji.«³¹ Kao i u godinama prije revolucije, Gaj se pridržavao širokih pogleda na južnoslavensku suradnju, ali se slagao s velikosrpskom varijantom političkog ujedinjenja kao najrealnijom, po njegovu mišljenju, u uvjetima toga vremena.

U proljeće i ljeti 1848. radikalna je raspoloženja u nacionalnom pitanju pokazao A. T. Brlić, bliski drug mladog J. J. Strossmayera. Iako su Brlićeve predodžbe o budućnosti južnoslavenskih naroda bile sasvim uopćene i prilično nejasne, on ju je vezivao za jednonacionalnu Veliku Iliriju. Govoreći o Gajevoj energičnoj djelatnosti u pravcu ujedinjavanja južnih Slavena, Brlić je pisao svom istomišljeniku I. Filipoviću: »... Ako sretno uspije ovaj naš politički preporod i stvaranje Velike Ilirije, onda mu moramo biti zahvalni.«³² U svojim je odgovorima I. Filipović vatreno podržavao ideju stvaranja Velike Ilirije ili »srpskog carstva«³³ kao oblik južnoslavenske države. U svom pismu Gaju M. Broz³⁴ je izrazio težnju za državnom nezavisnošću ujedinjenih južnih Slavena.

Težnje za ujedinjenjem iznijeli su patrioti Karlovca u razgovorima s M. Banom, izaslanikom srpske vlade, kad je ovaj posjetio Hrvatsku u travnju 1848. U pismima članu Državnog savjeta S. Knićaninu M. Ban je spominjao

³⁰ Lj. Vukotinović. *Někoja glavna pitanja našeg vremena*. Zagreb, 1848. Citirano po: M. Prelog, *Slavenska renesansa 1780—1848*. 266.

³¹ *Prepiska Ilije Garašanina*, knj. I, 1839—1849. Beograd, 1950, 165.

³² Iz korespondencije A. T. Brlića, 92.

³³ Lj. Lončar. Iz korespondencije Ivana Filipovića. — *Starine* 45, Zagreb 1955, 414, 421.

³⁴ J. Horvat, J. Ravlić. *Pisma Ljudevitu Gaju*. Zagreb 1956, 78. i sl.

njihovo oduševljenje i živo zanimanje za Srbiju i Bosnu.³⁵ »Ja ih uvjeravam da se u Srbiji ne spava, — pisao je M. Ban — ali da nikakva država ne može pričati svoju politiku, po ulicama, da srpski knez ima Bosnu kao i Bugarsku u ruci, ali hoće da radi na izvjesno i u svoje vrijeme, jer prevremenim udarom mogao bi upropastiti i samu Srbiju, koja je još jedini pouzdani temelj jugoslavenskoj budućnosti.³⁶

Radikalno raspoloženi Hrvati mislili su postići oslobođenje i državno sjedinjenje Južnih Slavena oružanom borbom. Pravednost rata protiv Austrije, Mađarske i Turske Brlić je teoretski potkrepljivao prirodnim pravom svakog naroda na slobodu. »Austrija se mora raspasti... — pisao je Filipoviću 1. srpnja 1848. — Njezin udes riješit će se na jugu po boju. Zato obrađuj, koliko možeš, ljude na boj...«³⁷ Pri tome se računalo i polagalo nadu u podršku velikih sila: Francuske, Rusije i Engleske.³⁸

Neko je vrijeme i sam hrvatski ban Jelačić podržavao planove za ujedinjenje Južnih Slavena u nezavisnu državu. Međutim je Herkalović, koji je dobro poznao prilike u Zagrebu, u razgovoru s Garašanimom isticao banovu neodlučnost u »narodnoj stvari«, njegovu spremnost da se zadovolji »banstvom hrvatskim samo da se ne izlaže nikakvim opasnostima«. Tek je pod pritiskom Gajevih pristaša ban pristajao na odlučno djelovanje.³⁹ Jednom riječju, banova podrška ideji južnoslavenske države nije izvirala iz njegova uvjerenja, već je bio iznuđeni ustupak nacionalnim liberalnim snagama pred očekivani raspad Monarhije.

Težnja je za oslobođenjem od ugnjetavanja Ugarske bila u hrvatskim buržoasko-plemićkim krugovima tako jaka da se dopuštala mogućnost političke konsolidacije balkanskih Slavena pod vrhovnom vlašću Turske, kao prijelaznog razdoblja do pune nezavisnosti. Takvi su planovi imali pristaša u vladi Srbije i u Vojvodini.⁴⁰

Kako je Garašanim javio S. Simiću što mu je rekao Herkalović, u Hrvatskoj su postojale i druge političke tendencije. Bilo je izjava u korist nezavisnosti Hrvatske u savezu s Bosnom, na koju je Zagreb, navodno, imao velik utjecaj, i čak same Hrvatske. Međutim pristaša sličnih pogleda bilo je malo i uglavnom su to bili ljudi »nevažni«. Većina je hrvatskih političara smatrala da su male države izložene opasnosti od velikih sila.⁴¹

U prvim je mjesecima revolucije raspoloženje za ujedinjenjem u Hrvatskoj bilo prilično prošireno. Ipak treba reći da je za veliku većinu hrvatskih liberala, a to više za konzervativne političare sklone političkom ujedinjavanju Južnih Slavena, orijentacija na nezavisnu južnoslavensku državu bila iznuđena, kratkotrajna, epizodna, izdiktirana tobožnjom realnošću raspada Habsburške monarhije. Najveći je dio hrvatskih trgovaca i veleposjednika najdubljim materijalnim interesima bio vezan za Monarhiju, i njihove su se stvarne težnje

³⁵ Građa za istoriju srpskog pokreta u Vojvodini. 1848—1849. Serija I, knj. 1, mart—juni 1848. Beograd, 1952, 131.

³⁶ *Ib.*, 131.

³⁷ Lj. Lončar. *Op. cit.*, 415. bilj. 13.

³⁸ Prepiska Ilije Garašanina, 165.

³⁹ *Ib.*, 165.

⁴⁰ Zapiski Mihaila Čajkovskoga (Mehmet-Sadyk-paši) — Russkaja starina 1898, avgust, 451—452, 455.

⁴¹ Prepiska Ilije Garašanina, 165.

svodile na poboljšanje svoga položaja promjenama, a ne uništenjem postojećeg državnog i političkog sistema. Samo su malobrojni lijevi političari, odražavajući težnje zrelijih i razvijenijih buržoaskih elemenata, sa svojim širokim balkanskim vezama bili uvjereni i iskreni nosioci jugoslavizma, svijesno težeći za rješanjem nacionalnog pitanja lomljenjem Habsburške monarhije. Za te je političare najviši politički ideal bio potpuno nacionalno oslobođenje balkanskih Slavena i buržoaska preobrazba cjelokupnog života.

1848. su se u raznim južnoslavenskim zemljama vršile pripreme za državno ujedinjenje južnoslavenskih naroda. S početkom revolucije u Evropi aktivizirala se južnoslavenska politika Srbije. Član panslavističkog kluba u Beogradu, M. Ban, razvio je na slavenskom Jugu, uz tihu podršku srpske vlade, a prije svega I. Garašanina i S. Knićanina, energičnu djelatnost u vezi s pripremanjima za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje južnih Slavena pod vodstvom Srbije. Ona se svodila na propagiranje same ideje nacionalne slobode, na pronalaženje istomišljenika i razradu konkretnih planova za oslobođenje. S takvim je ciljem M. Ban u proljeće boravio u Vojvodini, Hrvatskoj, Vojnoj Krajini, Dalmaciji, posjetio Cetinje i Ljubljanu.

U Zagrebu je Ban razmatrao južnoslavensko pitanje s Gajem i Jelačićem, u Karlovcu s tamošnjim rodoljubima. Konkretno su obilježje imali njegovi pregovori s nacionalno raspoloženim predstavnicima javnosti u Dalmaciji. Uglavnom su to bili imućni ljudi u unutrašnjim seoskim područjima, jer je u primorskim gradovima, podvrnutim snažnoj talijanizaciji, prevladavalo protalijansko raspoloženje. Samo je u Dubrovniku i u Boki Kotorskoj, gdje su imućne klase sačuvale svoju nacionalnost, bila raširena »misao slavenstva«. ⁴² U rujnu 1848. Zagreb je posjetio drugi izaslanik Garašanina — T. Kovačević, koji je prije toga boravio u Bosni i Dalmaciji. ⁴³

1848. mnogi su rodoljubi u hrvatskim zemljama bili uvjereni u mogućnost skorog oslobođenja. Iako je ideja nezavisnosti bila nejasna i rasplinjuta, revolucija je zaoštrila potrebu za aktivnim djelovanjem i ponukala na traženje konkretnih putova i načina za oslobođenje.

Koncem svibnja 1848. Kragujevac (gdje su u to vrijeme bili knez i Garašanin) i Beograd posjetili su Herkalović, koji je u početku revolucije bio u Zagrebu, i neki mladi tajnik »kancelarije zagrebačkog bana«. U pismu Garašaninu Gaj je preporučivao izaslanike kao svoje i Jelačićeve povjerljive osobe. Oni su vodili iscrpne razgovore s ministrom unutrašnjih poslova u toku kojih je postignuta suglasnost da će vojne akcije protiv Turske sa svrhom oslobođenja Južnih Slavena otpočeti istovremeno sa Srbijom poslije sloma Mađarske. Predviđalo se slanje povjerljivih osoba u Francusku, Englesku i Rusiju radi dobivanja podrške ili da se bar osigura lojalan stav velikih država za južnoslavenske akcije. ⁴⁴

U jeku evropskih revolucionarnih događaja i u Vojvodini je bio razrađen konkretni plan o ratu ugnjetenih naroda na Balkanu. ⁴⁵ Sudeći po sadržaju doku-

⁴² Građa..., 238, 239.

⁴³ D. Stranjaković, Politička propaganda Srbije u jugoslovenskim pokrajinama 1844—1858. Beograd 1836, 9.

⁴⁴ Prepiska Ilije Garašanina, 165.

⁴⁵ Građa..., 491.

menta, koji je potjecao od radikalno nacionalnih vojvođanskih krugova, program je prethodno bio razmatran od Gaja i dobio njegovu podršku.

Prema zamisli, oružana borba vojvođanskih Srba protiv Mađarske, uz podršku Kneževine, trebalo je da bude početak široke nacionalne akcije na Balkanu. Predviđao se oružani ustanak Albanaca, Bugara i dijela Turaka protiv bespravlja i ugnjetavanja. Sa širenjem ustaničkog pokreta u turskim provincijama predviđalo se sklapanje sporazuma s Grčkom. Program je uključivao organizaciju diplomatske podrške nacionalnim pokretima na Balkanu od strane Francuske i Rusije. Iako se o tome u projektu ne govori, kao konačni rezultat oružane borbe morala je nastati nova državna tvorevina, ili, možda, niz novih država na Balkanu. Što se tiče vjerojatnog sudjelovanja u tome Gaja, njemu je bila namijenjena važna uloga u usklađivanju djelovanja balkanskih naroda i organiziranju predstavničkih misija.

U razrađenim 1848. planovima oslobođenje se i ujedinjenje Južnih Slavena u nezavisnu državu vidjelo u razvijanju energije nacionalnih pokreta i aktivizaciji politike Srbije, a također i Crne Gore. To je značilo spoj nacionalnih akcija na terenu akcijama Karađorđevića za ujedinjenje. U krajnjoj se liniji sva nada polagala na politički aktivne slojeve Južnih Slavena, a ne na narodni ustanak. Velika se uloga pridavala diplomatskoj podršci od strane velikih država.

Učvršćenje položaja austrijskog dvora ljeti 1848, teškoće srpsko-mađarskog rata, najzad oklijevajuća pozicija Srbije u vezi s nepripremljenošću za oružanu borbu — sve je to oslabilo uvjerenje u mogućnost skorog oslobođenja i nezavisnost Južnih Slavena, kako u Vojvodini, tako i u Hrvatskoj. Praktične su pripreme za ujedinjenje bile u izvjesnoj mjeri narušene i političkom izolacijom Gaja, oko kojega su se u prvoj polovini 1848. grupirali hrvatski pristaše južnoslavenske nezavisnosti i koji je imao najtješnje veze sa Srbijom. Planovi za političko ujedinjenje Južnih Slavena nisu posve iščezli, ali su se, u pravilu, kasnije povezivali s idejom austrijske federacije. To je značilo prilagođavanje jugoslavizma austroslavizmu.

Jugoslavizam — ideologija i politika borbe za potpuno nacionalno oslobođenje i državno ujedinjenje Južnih Slavena — pretpostavljao je kardinalni zaokret u povijesnom razvitku hrvatskog naroda, njegovu ekonomsku, političku i kulturnu preorijentaciju na Balkan, kidanje tradicijom ustaljenih veza. Takav je zaokret bio moguć samo za nove društvene snage. Sama je činjenica pojave principijelno nove, jugoslavističke nacionalno-političke težnje svjedočila o tome da se u Hrvatskoj stvarala buržoaska grupacija uistinu zainteresirana, po svojoj usmjerenosti i širini svojih materijalnih veza, za suradnju i zbijanje Južnih Slavena i sposobna za radikalna rješenja nacionalnog pitanja. Međutim, 1848. Hrvatska još nije bila sazrela ekonomski, socijalno i idejno-politički da bi jugoslavizam mogao postati osnovni princip buržoaske politike.

Ideja nezavisne južnoslavenske države proistjecala je iz životnih potreba južnoslavenskih naroda, pretpostavljajući najpovoljnije uvjete za njihov povijesni razvitak, ona je sadržavala radikalni *princip* rješenja nacionalnog pitanja i odgovarala potrebama za korjenitom preinakom političkih odnosa na Balkanu. Progresivan je bio u svom racionalnom sadržaju strategijski cilj jugoslavizma. Sredinom XIX stoljeća povijesni uvjeti nisu pogodovali njegovoj realizaciji.

Pa ipak su nastanak jugoslavističke ideologije i prvi pokušaji političkog djelovanja pod njenom zastavom isticali nestalnost i površnost legitimizma nekog, iako neznatnog, dijela buržoaskog tabora ugnjetene hrvatske nacije i spremnost za antiaustrijsku, antihabsburšku orijentaciju.

Međutim, krajnje složeni uvjeti nacionalne borbe 1848, kada je hrvatska nacija bila prisiljena suprotstaviti se pritisku austrijske feudalno-apsolutističke reakcije, velikodržavnim pretenzijama ugarske vlade i germanizatorskim tendencijama bečke demokracije, idejno-politička nezrelost pristaša jugoslavizma, koja je bez sumnje bila rezultat i zaostalosti i provincijalizma Hrvatske, uvjetovali su duboku pogrešnost njihova taktičkog stava. Gaj i drugi pristaše jugoslavizma, ne shvaćajući političke prilike, mislili su da uvjet južnoslavenske nezavisnosti mora postati prije svega gušenje Mađarske. Ta je zabluda vodila ka sukobu jugoslavizma s interesima revolucionarnog pokreta od čije je sudbine u krajnjoj liniji zavisila i sloboda Južnih Slavena. U taktičkom je stavu nosilaca jugoslavizma, uza svu njihovu vatrenu težnju za slobodom i mržnju prema apsolutizmu i ugnjetavanju, postojala potencijalna mogućnost da se nacionalna energija hrvatskog naroda prebaci na krivi put, sudbonosan za revoluciju.

Резюме

АВСТРОСЛАВИЗМ И ЮГОСЛАВИЗМ В ХОРВАТСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ В 1848 Г.

Основополагающей идейно-политической концепцией хорватского национального движения в 1848 г. был автрославизм. Буржуазная конституционная федеративная империя под главенством Габсбургов — таков был центральный политический лозунг хорватского либерализма. В период подъема революции хорватские консервативные круги также поддерживали идею федерации, поскольку она не противоречила принципу целостности монархии и верноподданности Габсбургам. Автрославизм предполагал реформирование империи (в ее исторических границах) с помощью австрийского двора в буржуазное многонациональное государство. Эта концепция носила соглашательский характер и находилась в противоречии с тенденцией ряда угнетенных народов к образованию независимых государств.

При полном господстве автрославизма в идеологии и политике в 1848 г. в Хорватии наметилась также югославистская национальная тенденция. Её главным носителем был Л. Гай. Югославизм — идеология и политика борьбы за полное национальное освобождение и государственное объединение в первую очередь и главным образом сербов, хорватов и словенцев в сочетании с буржуазными преобразованиями — предполагал кардинальный поворот в историческом развитии хорватского народа. Однако хорватские носители югославизма в сложных условиях 1848 г. не сумели найти правильного пути к осуществлению прогрессивного патриотического идеала.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

3

ZAGREB

1973

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi III

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest**

Za izdavača

Prof. dr Ljubo Boban

Lektori

**Jasna Penzar
Stjepan Damjanović**

Korektor

Ljerka Mlinar

Za sadržaj priloga odgovara autor

Adresa redakcije: Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, Đure Salaja 3.